

▣ Nuorten hiipuva lukuhalu
lukemiskulttuurin murroksessa

—

Lotta-Sofia La Rosa

Lukuhalu on affekti, joka syntyy lukijan, tekstien ja esineiden välisessä vuorovaikutuksessa, linjaavat lukemista tutkineet Burnett ja Merchant (2018). Nuorten lukemisessa on siis otettava huomioon lukukulttuurissa tapahtunut välineellinen muutos: yhä enenevästi luetaan ruudulta. Tämän hetken nuori lukija elää erilaisessa esine- ja kulttuuriympäristössä kuin vanhempansa. Kirja voi olla kirjaimia puhelimen näytöllä, eikä lukijakaan enää aina ole lukija vaan äänikirjan kuuntelija – puhumattakaan interaktiivisista kirjoista, joissa lukija voi olla myös katsoja, kommunikoija tai tarinan kirjoittaja. Kirjoja voi kuunnella liikkeessä ja myös yhdessä toisten kanssa, mikä muokkaa lukemisen tilaa ja hälventää yksityisen ja jaetun kokemuksen rajoja (ks. Linkis 2021). Tämänhetkinen teknologia tekee mahdolliseksi valita kirjamuodoista sen, joka parhaiten sopii tilanteeseen ja käyttäjän tarpeisiin.

Kuitenkin juuri nuorten tarve hakeutua kirjojen pariin on heikentynyt; lasten ja nuorten hiipuvaa lukuintoa on seurattu jo vuosia huolestuneena (Leino et al. 2019; OECD 2019; Rutherford et al. 2017). Kirjojen lukemisella on selkeä yhteys lukutaitoon (Leino et al. 2019), ja lukutaito taas on avain tasavertaisiin jatko-opintomahdollisuuksiin ja yhteiskunnassa toimimiseen, sillä se estää syrjäytymistä ja lisää hyvinvointia. Artikkelissani tartun ajankohtaiseen tutkimustarpeeseen, jossa yhdistyvät yhteiskunnallisesti merkittävä syy tukea nuorten lukuintoa sekä murroksessa olevat kirjallisuuden lukemisen käytänteet. Pohdin, miksi nuoret omasta mielestään lukevat nykyään vähemmän kaunokirjallisuutta vapaa-ajallaan ja onko lukemisen ja vapaa-ajan viihtymisen välineellinen murros ja siirtyminen älypuheliiniin yhteydessä nuorten mainitsemiin syihin. Miten nuoret kokevat erilaiset lukutavat ja miten eri kirjamuotoja voisi hyödyntää, kun halutaan vahvistaa nuorten myönteisiä mielikuvia lukemisesta? Nuorten vastaukset voivat antaa arvokasta tietoa lukemisen taustalla vaikuttavista asenteista ja käsityksistä (ks. Kajander 2020, 25) sekä siitä, millaisia tarpeita ja toiveita eri kirjamuodot voivat täyttää.

Kaunokirjallisuuden lukemiseen kannustaminen on tärkeää. Väitettä tukevat niin PISA-tutkimusten kuin kokeellisen psykologian tulokset kaunokirjallisuuden lukemisen yhteydestä lukutaitoon sekä empatian ja tunteiden ymmärtämisen kehitykseen. Pitkäkestoinen ja tarinan hallintaa vaativa kaunokirjallisuuden lukeminen kehittää syvälukutaitoa, jossa tekstin tulkinnat, eritelytaidot ja kritiikki korostuvat. (Leino et al. 2019; Lukukeskus 2020.) Suomessa onkin paljon tutkittu lukemiseen sitoutuneisuuden merkitystä hyötynäkökulmasta, mutta se ei kuvaa juuri kaunokirjallisuuden lukemisen erityisyyttä. Sen sijaan Opetussuunnitelmassakin (OPS 2014) mainittu elämyksellisen ja tulkinnallisen lukemisen tarve osuu lähemmäksi; kaunokirjallisuudessa immersion kokemus voi viedä kerronnalliseen todellisuuteen, kuvittelemaan tekstuaalisin keinoin luodun maailman ja eläytymään henkilöhahmojen tunteisiin. Vapaa-ajan kaunokirjallisuuden lukemisessa keskeistä on paitsi itsestä nouseva into lukea myös hyvän tarinan imu ja uppoutuminen kirjan maailmaan (ks. Nell

1988). Lukeminen tarjoaa mielihyvää, koukuttaa, herättää tunteita, vie pakoon arjesta – syitä lukea on yhtä monta kuin lukijoitakin (ks. Juopperi 2018).¹ Lukuhalu ei synny vain siitä, että lukeminen on hyödyllistä ja kehittää lukutaitoa – se on tahdon ja tunteen asia (Burnett & Merchant 2018; Kaakinen et al. 2018).

Usein lukemisen sitoutuneisuuden tutkimuksessa keskitytään lukijan ja tekstin väliseen suhteeseen ja vähemmälle huomiolle jäävät kirjan ”esineellisyys” sekä lukeminen kehollisena toimintana yhteydessä muihin ihmisiin ja sosiaalisiin artefakteihin. Silti kirjan tuntu, kannen kuvitus, äänikirjan lukijan ääni, e-lukulaitteen valo ja lukemisen ympäristö ihmisineen voivat olla merkittäviä kaunokirjan lukemisen nautinnollisuuden ja lukemiseen liittyvien asenteiden kannalta. (Burnett & Merchant 2018; ks. myös Kajander 2020.) Nuorten käsityksiin lukemisesta sekä käytänteistä eri kehollisissa lukutilanteissa ja sosiaalisissa konteksteissa uusien lukumuotojen äärellä kaivataan lisää ymmärrystä (ks. Kajander 2020; Rutherford et al. 2017). Sosiaaliset käytänteet, kuten lukeminen, eivät ole ajattomia, historiattomia tai kulttuurittomia vaan vuorovaikutuksessa niitä ympäröivään materiaaliseen ja tekniseen infrastruktuuriin (Gourlay et al. 2015).

Lukemisen tutkimus on monitieteinen ja metodologisesti moninainen kenttä. Tutkimusta tehdään niin äidinkielen ja kirjallisuuden ainedidaktiikan, mediatutkimuksen, sosiaalitieteiden kuin kulttuurintutkimuksen ja jopa kokeellisen psykologian aloilla. (Ks. esim. Hiidenmaa et al. tulossa.) Artikkelini fokuksessa ei ole kirjallisen tekstin tutkimus vaan nuorten lukijoiden lukemiseen liittyvät asenteet sosiomateriaalisessa ympäristössä sekä toisaalta kokemukset eri kirjamuodoista. Kirjamuodolla tarkoitetaan kirjaa fyysisenä artefaktina, en tutki muotoa ja materiaa kaunokirjallisuuden keinoista käsin. Tutkimusasetelmani on perusteltu tilanteessa, jossa nuorten lukumotivaatio laskee ja keinoja sen parantamiseen etsitään ja jossa eri kirjamuodot samaan aikaan kehittyvät voimakkaasti. Empiiristä tutkimusta eri kirjamuodoista on vähän, erityisesti nuorten kohdalla. Hypoteesini mukaan juuri käyttökokemukset eri kirjamuodoista voivat kertoa, miten eri kirjamuodoilla lukukonteksteina voitaisiin tukea lukuhalua vaikuttamalla vapaa-ajan lukemisen vähenemisen syihin ja odotusarvoon siitä, millaista lukeminen on.

Nuorten lukukokemusta kartoittava aineistoni perustuu lukukokeiluun, jossa kahdeksaluokkalaiset nuoret kahdessa eri eteläsuomalaisessa koulussa lukivat tai kuuntelivat keväällä 2019 kolmen viikon aikana Salla Simukan Lumikki-satuun pohjaavan nuortentrillerin *Punainen kuin veri* (2013) neljällä eri tavalla: kirjaston painettuna kirjana, e-kirjana, äänikirjana tai kaupallisella lukuaikapalvelulla.² Kirjaa ei ole kohdistettu mihinkään tiettyyn formaattiin, vaikka se alun perin onkin ilmestynyt painettuna kirjana.³ Kirjan aihepiiri sekä henkilögalleria ovat nuorille suunnattuja. Siinä ei ole kuvia eikä tekstin asettelu ole korostaisesti kaunokirjallinen keino. Romaani valikoitui tutkimusteokseksi, koska se on kertova teksti. Simukka on palkittu kirjailija, jonka teoksia on käännetty paljon myös muille kielille.

Teetin ennen kirjan lukemista lukukäyttötymistä ja -motivaatiota mittaavan kyselyn, johon vastasi 137 oppilasta. Kolmen viikon jälkeen teetin kirjan lukukokemusta kartoittavan kyselyn, johon ei voinut vastata, ellei ollut lukenut teosta. Vastauksia tuli 116, eli 21 oppilasta (15,3 %) ei joko ollut lukenut kirjaa tai muusta syystä halunnut vastata toiseen kyselyyn. Taustoittavien kysymysten ohella käytin ensimmäisessä kyselyssä Motivation to Read -profiilia (Malloy et al. 2017) ja toisessa kirjan lukukokemusta mittaavaa Story World Absorption -asteikkoa (Kuijpers et al. 2014; tuloksista ks. La Rosa & Lehtimäki 2021; La Rosa tulossa). Suurimmalla osalla tutkittavista nuorista oli keskimääräistä alhaisempi lukumotivaatio, mikä korreloi kirjamuodon valintaan: mitä heikompi motivaatio, sitä todennäköisemmin nuori valitsi äänikirjan (mt.)

Tämän artikkelin aineisto koostuu nuorten vastauksista neljään kysymykseen, joista kaksi ensimmäistä olivat ennen kokeilua tehdyssä kyselyssä ja seuraavat kokeilun jälkeen tehdyssä kyselyssä: 1) miksi nuoret lukevat kirjallisuutta keskimäärin vähemmän kuin ennen, 2) onko nuorilla kokemusta digitaalisista kaunokirjoista koulussa ja vapaa-ajalla, 3) mitä hyviä ja huonoja puolia eri kirjamuodoissa on sekä 4) voisiko nuorten mielestä helposti saatava kirjasovellus motivoida lukemiseen. Käsittelen vastauksia laadullisesti temaattisen sisällönanalyysin avulla (ks. esim. Tuomi & Sarajärvi 2018). Menetelmän avulla olen jaotellut käsin koodaten vastauksista aiheeltaan yhtenevät temaattiset ryhmät, joiden esiintyvyyttä tarkastelen suhteessa vastausten kokonaismäärään. Avaan ensin e- ja äänikirjojen yleistymistä sekä painetun ja digitaalisen tekstin lukemisen eroista tehtyä tutkimusta kaunokirjallisuuden näkökulmasta. Avaan myös nuoren lukuhalun syntyyn vaikuttavia tekijöitä. Tämän jälkeen teen havaintoja analyysissä eriteltyjen vastausten sekä tutkimuskirjallisuuden valossa. Lopuksi koostan päätelmät, pohdin tutkimuksen onnistumista ja jatkotutkimuksen suuntaviivoja.

Kirjakokemukset muuttuvassa lukemiskulttuurissa

E-kirjan matkaaminen käyttäjien arkeen on ollut verrattain hidasta. Uudet innovaatiot etenevät sosiaaliseen ja materiaaliseen hyväksymiseen asteittain, ja digitaalisten kirjojen esteinä ovat olleet esimerkiksi painetun kirjan etuasema lukijoiden keskuudessa sekä e-kirjojen lukulaitteiden monimutkaisuus. Sähköisten kirjojen kehitystä tutkineen Harri Heikkilän (2017, 205) mukaan uusien kirjamuotojen täytyy viehättää helppoudella ja vaivattomuudella, mutta myös tuoda lukemiseen jotakin olennaisesti uutta, ennen kuin ne yleistyvät painetun rinnalle (myös Kajander 2020, 116–118). Digitaaliset kirjat, erityisesti äänikirjat, ovat lyöneet kaupallisesti itsensä läpi kuluttajien arkeen,⁴ ja kirjakauppaliiton selvityksessä (2021) vuonna 2020 lukuaikapalveluiden käyttö kolminkertaistui verrattuna kahden vuoden takaiseen. Näyttää siltä, että ennustettu murros on tapahtumassa.

Miten nuoret kokevat erilaiset lukutavat ja miten eri kirjamuotoja voisi hyödyntää, kun halutaan vahvistaa nuorten myönteisiä mielikuvia lukemisesta?

Toisaalta lukemiseen käytettävä materiaallinen artefakti – väline – herättää keskustelua. Tutkimukset ovat osoittaneet, että erityisesti oppiminen ja luetun ymmärtäminen voivat kärsiä, kun teksti luetaan ruudulta (mm. Clinton et al. 2019; Delgado et al. 2018). Vaikeudet lisääntyvät, mitä pidemmästä ja kompleksisemmasta tekstistä on kyse. Verkkoympäristö kutistaa odotuksia tekstien pituuksista ja vaikeuttaa erityisesti pidempien, lineaaristen tekstien ymmärtämistä. (Baron 2013.) On eri asia lukea e-kirja sen lukemiseen tarkoitettulta laitteelta kuin selata uutisartikkelia älypuhelimella vilkuillen sosiaalista mediaa. Ainakin jälkimmäisessä tapauksessa on selvää, että keskittyneen ja pitkäjänteisen lukemisen sijaan painottuu silmäilevä lukutapa, joka heikentää syvällistä paneutumista tekstiin (ks. mt.).

Pitkämuotoisen ja kertovan kaunokirjallisuuden lukeminen tukee juuri verkkoympäristössä toiseksi jääviä pitkäjänteisen ja lineaarisen lukemisen taitoja (ks. Leino et al. 2019; Lukukeskus 2020). Vaikka luetun ymmärtämisen ja oppimisen suhteen digitaalisuus näyttäytyy paikoin negatiivisessa valossa, asia ei ole näin yksioikoinen. Kirjan lukeminen on paljon muutakin kuin oppimista ja tiedonhankintaa: tunteita, eläytymistä ja seikkailuja mielikuvituksen keinoin. Narratiivisen tekstin lukemisessa korostuukin immersio, jossa on kyse tekstin tai muiden symbolijärjestelmien kautta tapahtuvasta mentaalista prosessista, uppoutumisesta tarinamaailmaan (ks. Kuijpers et al. 2014; Nell 1988; Thissen et al. 2018). Kerronnallisen tekstin lukemisessa tutkimustulokset eivät yhteneväisesti todista painetun tekstin ylivoimaisuudesta suhteessa digitaaliseen (Clinton et al. 2019; Delgado et al. 2018). Digitaalinen lukuväline itsessään ei siis välttämättä heikennä tarinamaailmaan uppoutumisen kokemusta, ja kirjamuodot ovat kokemuksen suhteen samalla viivalla (La Rosa & Lehtimäki 2021).

Kirjan lukeminen on myös ruumiillinen ja tilallinen kokemus, jolloin pitää huomioida kirjan tai lukulaitteen kosketukseen liittyvä ulottuvuus. Tämä voi vaikuttaa ymmärtämiseen ja tulkintaan ja siten joko heikentää tai vahvistaa immersiota ja lukemisesta nauttimista (esim. Kajander 2020; Mangen & Kuiken 2014; ks. myös Burnett & Merchant 2018, 63). Anna Kajanderin (2020) väitöstudiumuksessa suurimmalle osalle lukijoista painetun kirjan tuntu ja tuoksu ja sen lukuhetken kehollinen rauha olivat niin keskeisiä, että digitaalinen kirja ei voinut kilpailla kirjamuotona. Mangenin ja Kuikenin tutkimuksessa (2014) osallistujat raportoivat iPadiltä luettaessa vierauden tunnetta, joka vaikutti narratiiviseen lukukokemukseen. Toisaalta tottumus ja aiemmat kokemukset lukemediumista saattavat vaikuttaa lukukokemukseen ja siten nautintoon (ks. Kaakinen et al. 2018). Kajander (2020, 205) ohjaakin jatkotutkimuksia selvittämään, miten nuoremmat sukupolvet suhtautuvat kirjaan ja miten uudet digitaaliset kirjapalvelut vaikuttavat asenteisiin. Vaikka digitaalisia ja painetuja kirjoja yhdistää sama sosiaalinen akti eli lukeminen, sen käytänteet ovat muutoksessa. Kuulokkeet korvilla, verkkoyhteys, näytön kirkkaus, lukutilanne, liike vai paikallaan pysyvä suhteessa ympäristöön – kaikki nämä tekijät muokkaavat kokemusta ja mielikuvia siitä, millaista kirjan lukeminen tai *käyttäminen* on (Kajander 2020, 56–58).

Sosiomateriaalisesta näkökulmasta voidaan erottaa jonkin sosiaalisen käytänteen (lukemisen) ja siihen vuorovaikutuksessa olevan materiaallisen artefaktin (kirjan) toimijat tai ”käyttäjät” (ks. esim. Gourlay et al. 2015). Nuori kirjan käyttäjänä on aktiivinen toimija, jonka valintoihin vaikuttavat erilaiset kulttuurisesti muotoutuneet arvot ja asenteet, mielikuvat ja lukutilanteet. Nuorten lukukäyttäytymiseen liittyviä valintoja tulisi siksi tarkastella nuorten kulttuurin osana: mitkä toiminta- ja puhettavat, trendit ja kirjalliseen ilmaisuun liittyvät tendenssit kuuluvat nuoren arkeen? (Ks. Kajander 2021, 23–24; Moje et al. 2008.) Kirjan käyttäjänä eläkkeelle jäänyt kirjallisuuden opettaja on hyvin erilainen kuin viisitoistavuotias e-urheilijanuori, joka avaa kirjan vain pakosta. Vaikka näin jyrkkiin vastakkainasetteluihin ei lähdetäisikään, tämän hetken nuori on tottunut jo lapsesta asti digitaalisten laitteiden ja mediaviihdykkeiden tulvaan arjessaan. Digitaalisuus on pirstonut mediankäyttöä, ja erityisesti nuorten syvällinen ja pitkäjänteinen kirjojen lukeminen on 2000-luvulla jatkuvasti vähentynyt. (Ks. Baron 2013; Leino et al. 2019; Ruohonen 2020.)

Arkiset koulussa ja kotona hankitut lukukokemukset sekä sosiokulttuurisen ympäristö muokkaavat suhtautumista lukemiseen (ks. Clark et al. 2008; La Rosa tulossa; Merga 2014). Kirjoihin liitetyt käsitykset ovat myös opittu asia, tottumusta (Kajander 2020, 53–55, 61). Lukemisen ja kirjojen herättämät tunteet ja aiemmat kokemukset ovat merkittäviä nuorten lukutottumusten syntymiselle, erityisesti omaehtoisen vapaa-ajan lukemisen kohdalla. Kirjan lukeminen omaksi ilokseen vaatii lukuhaluja, joka syntyy lukumotivaatiosta. Vapaa-ajan kirjojen lukemisessa korostuu se, että lukijalla on omasta mielestään taitoa ja tottumus suoriutua lukemisesta siten, että se ei kuormita vaan viihdyttää,

herättää tunteita tai vie pakoon arjesta (mm. Afflerbach & Harrison 2017; Burnett & Merchant 2018; Cremin & Moss 2018; ks. myös Juopperi 2018).

Lukukokemukset voivat olla sysäys motivaation kannalta negatiiviseen kierteeseen tai toisaalta kannustin elinikäiseen lukuharrastukseen. Moni eri tekijä vaikuttaa siihen, syntykö lukemisesta lukuintoa tehostava vai heikentävä kokemus: sosioekonominen tausta, kavereiden mielipiteet, nuorten kulttuuri ja lukijan asenteet, taidot ja tottumukset sekä muistot lukukokemuksista. Kirjan sisältö, muoto, väline ja lukutilanne ovat niin ikään osana verkostoa. Lukuinnostuksen syntymiseksi täytyisi kokemuksen yhdistyä lukijan tarpeisiin, odotuksiin ja mieltymyksiin (ks. Gourlay et al. 2015), jotka ovat sosiokulttuurisen taustan muovaamia. Jotta voitaisiin selvittää, mitkä tekijät voisivat tehdä lukemisesta nuoria houkuttelevaa, on tarpeen tietää enemmän sekä konkreettisista lukukokemuksista materiaalisessa ympäristössä että lukemiseen liittyvistä asenteista (ks. Kajander 2020, 25, 184–187).

”Nykyään luetaan älypuhelimia”

Otsikko on yhden aineistoni nuoren vastaus tutkimuskyselyn kysymykseen, jossa pyysin vastaajia arvioimaan, miksi nuoret lukevat vähemmän kuin ennen. Yhteensä kysymykseen nuorten vähenevästä kirjojen lukemisesta vastasi 125 oppilasta, mutta 12 heistä jätti vastaamatta tai kirjoitti vastauskenttään jotakin kysymykseen liittymätöntä. Mainitut syyt lajittelin viiteen ryhmään. Yksi vastaus saattoi sisältää useamman syyn, joten erillisiä syitä laskin yhteensä 136. Jakauma on esitetty taulukossa 1.

Taulukko 1. Nuorten mainitsemia syitä kirjojen lukemisen vähenemiselle

Miksi nuoret lukevat nykyään vähemmän kirjoja kuin ennen?	n	%
Tietotekniikka (älypuhelin, internet, sosiaalinen media, pelaaminen)	91	66,91
Kirjojen ja lukemisen tylsyys ja lukemisen epämielenkiintoisuus toimintana	22	16,18
Muuta kiinnostavampaa tekemistä (esim. ystävät, harrastukset)	12	8,82
Muu syy	11	8,09
Yhteensä	136	100%

Puhelimen, sosiaalisen median ja muun tietotekniikan käyttö vaikuttaa olevan vastaajien mielestä suurin syy sille, miksi kirjojen lukeminen ei kiinnosta. Australialaisessa nuorten lukemisen tutkimusta kartoittavassa selvityksessä (Rutherford et al. 2017) linjataan, että muutoksia nuorten lukemiskäytänteissä

määrittää muun muassa lisääntynyt riippuvuus digitaalisesta teknologiasta. Se tarkoittaa myös lisääntyvää ”kerronnallista kilpailua”, jolloin yhä useamman nuoren on helpompi viihdyketulvassa valita olla lukematta. (Mt. 40.) Sama tendenssi näkyy aineistossani:

Puhelimella voi tehdä muutakin mukavaa, ja usein puhelin vie voiton, jos verrataan kirjaan.

Kirjojen luku ennen oli ajanviettoa, mutta nykyään on kännykät ja niissä pelejä/sovelluksia, jotka ovat uutta ajanvietettä.

Aineistoni nuorille älypuhelin on viestinnän, elämysten ja viihtymisen kannalta keskeisempi materiaallinen artefakti kuin kirja. Guy Merchant (2019, 194) kutsuu älypuhelinartikkelissaan välttämättömäksi ”yhteyden ja sosiaalisen osallistumisen symboliksi”, joka on yhä merkityksellisempi myös lasten ja nuorten arkipäivässä. Osallistujien vastauksissa muu mediasisältö voittaa kirjat:

Netissä oleminen ja pelaaminen on kivempaa.

Pelit ja sosiaalinen media ovat houkuttelevimpia.

Koska monet kokee muunlaisen median kiehtovampana.

Mediatutkimus osoittaa, että mitä immersioisempi mediakokemus on, sitä enemmän se houkuttaa, koukuttaa ja tuottaa halun toistaa kokemus tulevaisuudessa (Green et al. 2004; Kuijpers et al. 2014; Thissen et al. 2018). Neurotieteessä on tutkittu immersion ja emotionaalisten reaktioiden syntyä eri medioissa. Schlochtermeyer et al. (2015) linjaavat tutkimuksessaan, että mediaympäristössä tietyn materiaalin *immersiopotentiaali* määrittää sen kyvyn tuottaa emotionaalisia vasteita. Puhelimelta helposti selailtavat sosiaalisen median videosisällöt tai interaktiivinen pelaaminen imaisevat nuoret helpommin mukaansa kuin tekstuaalinen narratiivi, jonka äärellä pitää tehdä ”töitä”.

Seuraavassa vastauksessa pelaamisen ja ohjelmien viehäytys piilee juuri vaivattomuudessa: ”Useat tykkäävät enemmän pelata tai katsoa TV-ohjelmia, luultavasti koska niissä tarvitsee itse tehdä vähemmän ja ne tavallaan antavat enemmän (kuva, ääni).” Toinen nuori pohtii, että lukeminen vaatii enemmän kognitiivista työtä kuin audiovisuaalinen tarjonta, koska kirjan tapahtumat on kuviteltava: ”Kaikki ruudulta näkyvät asiat koukuttavat ja värit sun muut kiehtovat. Kirjaa lukiessa nämä kaikki pitäisi tapahtua mielikuvituksen avulla.” Edellisissä kommentteissa vastaajat ovat tavoittaneet jotakin, joka on olennaista kaunokirjallisuudelle: On keskityttävä, siirryttävä mentaalisesti tarinan tapahtumiin, kuviteltava ne itse ja eläydyttävä henkilöiden kokemuksiin (Kuijpers et al. 2014). Vastahakoisesti rivejä silmäillen ajatusten harhaillessa on vaikea tuntea kirjan ja tarinan vetovoimaa.

Mielikuvat lukemisesta vaikuttavat liittyvän vielä painettuun kirjaan.

Mikäli ei syystä tai toisesta koe immersiota eikä sanojen takana avautuvaa maailmaa, lukeminen voi turhauttaa ja tylsistyttää. Lisäksi negatiivinen mielen-tila ja asenne voivat lisätä negatiivisia tunteita ja kriittistä arviointia lukemisen aikana, mikä niin ikään voi johtaa tekstin äärellä tylsistymiseen. (Busselle & Bilandzic 2008; Kuijpers et al. 2014.) Kaakinen et al. (2018) linjaavatkin, että asenne ja emotionaaliset tekijät vaikuttavat jopa käytettyihin lukustrategioihin: lukeminen vastentahtoisesti voi johtaa lukemaan pinnallisesti ja syventymättä ja päinvastoin. Myös lukustrategioiden puute ja heikko lukutaito saattavat olla immersion esteenä, kun lukeminen on tuskallista sanojen sekamelskaa ja sujuu takellessa (ks. esim. Torppa et al. 2017). Huonot lukukokemukset eivät innosta lukemaan omaehtoisesti. Kielteisen kierteen pysäyttämiseksi on pureuduttava keinoihin, joilla lukemisesta voidaan tehdä myös vastahakoisemmille lukijoille kokemus, johon tekee mieli palata.

Lukukokemukset eri kirjamuodoissa

Tutkimuksen taustatiedoksi selvitin, kuinka monella nuorista oli kokemusta e- tai äänikirjoista. Vastaajista 91 (66,42 %) ei lue koskaan kirjoja digitaalisesti vapaa-ajallaan, 26 (18,98 %) vastaa lukevansa harvoin, 12 (8,76 %) joskus ja vain kahdeksan (5,84 %) oppilasta lukee digitaalisesti usein. Kysyin myös, onko opetuksessa luettu tai kuunneltu digitaalisia kirjoja, pois lukien oppikirjat. Tarkastelin erikseen kunnallista ja yksityistä koulua, sillä yksityisessä oli käytössä lukuaikapalvelu kaikille oppilaille. Kunnallisen koulun oppilaista 78 (79,59 %) vastasi, että opetuksessa ei oltu kokeiltu digitaalista lukemista, 20 (20,41 %) oppilaan opetuksessa oli luettu myös digitaalisesti. Yksityisen koulun oppilaista lähes kaikki, 36 (92,31 %), olivat lukeneet tai kuunnelleet digitaalisia kirjoja, vain kolme oppilasta vastasi kielteisesti.

Lukukokeilun jälkeen kysyin, mitä ovat painetun kirjan, e-kirjan, äänikirjan ja lukuaikapalvelun hyvät ja huonot puolet. Jakaumat selviävät taulukoista 2, 3, 4 ja 5. Digitaalisten kirjamuotojen (e-kirja, äänikirja ja lukuaikapalvelu) leikkaavat ja yhtenevät piirteet on taulukoissa lihavoitu.

Taulukko 2. Painettu kirja (26 vastaajaa)

Hyvät puolet	n
Hyvä lukea (mm. helppoa, mukavaa, paras lukuväline, ei särje päätä)	6
Taktiilinen ulottuvuus (mm. sivujen kääntäminen, kirjan tuntu)	11
Vaihtelua ruutuaikaan	5
Muita vastauksia: mukava ja turvallinen olo, motivaatio pysyy paremmin, keskittyminen parempaa, tuttu, saa unen illalla	1 kutakin
Huonot puolet	n
Hankala käyttää (mm. pitää kantaa mukana, unohtuu, painaa, ei voi lukea joka paikassa)	11
Voi mennä rikki	2
Muita: tylsii sivuja, tuntuu pidemmältä	1 kutakin

Taulukko 3. E-kirja (28 vastaajaa)

Hyvät puolet	n
Aina mukana	12
Helppous	4
Muita: kirjaa on helppo pidellä, sivuja tarvinnut kääntää, sivut lyhyitä, kirja sopivan pitkä	1 kutakin
Huonot puolet	n
Tekniset ongelmat (mm. vaikea kirjautua palveluun, akun loppuminen)	14
Ruudulta lukemisen ongelmat (mm. päänsärky, pieni näyttö)	6
Muita: maksullisuus , mieluummin painettu kirja vaihteluna, huomion herpaantuminen	1 kutakin

Taulukko 4. Äänikirja (26 vastaajaa)

Hyvät puolet	n
Ei tarvitse lukea	11
Aina mukana	4
Voi tehdä muuta samalla	9
Helppous	2
Muita: voi kuvitella tarinan silmät kiinni	1
Huonot puolet	n
Tekniset ongelmat	12
Keskittymisen haasteet	3
Lukijan ominaisuudet (mm. hidas, ärsyttävä ääni)	4
Muita: kuulokkeet sattuvat, vaikea ymmärtää, ei voi valita lukutahtia	1 kutakin

Taulukko 5. Lukuaikapalvelu (36 vastaajaa)

Hyvät puolet	n
Kirjan voi kuunnella	15
Aina mukana	5
Kirjatarjonta	5
Helppous	3
Muita: monipuolinen, digitaalinen	1 kutakin
Huonot puolet	n
Tekniset ongelmat	7
Huono lukea (e-kirja)	2
Maksullinen	5
Vaikea muistaa mihin jäi	2
Muita: vaikea päästä tunnelmaan, ei voi lukea ja kuunnella samaan aikaan	1 kutakin

Painettua kirjaa moni vastaajista pitää optimaalisena: lukeminen on mukavaa, siihen voi keskittyä hyvin eikä se aiheuta päänsärkyä tai silmien väsymistä. Viittä nuorta miellyttää kirjan lukeminen vaihteluna: ”Välillä on niin paljon puhelimella, että on mukava laittaa puhelin välillä pois ja keskittyä vain kirjaan.” Moni mainitsee kosketukseen liittyvän ulottuvuuden: ”Sitä on kiva naputella kirjan kantta, sivuista kuuluu kiva ääni.” Viehätykseksi yksi mainitsee myös painetun kirjan ”tuttuuden”, ja toinen sanoittaa, että sen lukemisesta tulee ”mukava ja turvallinen” olo. Kaikki edellä mainitut tekijät on aikaisemmissakin tutkimuksissa nimetty painetun kirjan suosion syiksi (ks. esim. Kajander 2020; Lindh & Hiidenmaa tulossa; Mangen & Kuiken 2014). Tuttuus, mukava ja turvallinen olo liittyvät emotionaaliseen siteeseen kirjan lukemisessa. Kajanderin tutkimuksessa (2020, 31, 133–136) vastaajat kertoivat, että painetussa kirjassa on *jotakin*, jokin tunne, melkein tiedostamaton ja vaikeasti sanoitettava, joka saa lukemisen tuntumaan oikealta.

Negatiivista nuorten mielestä on, että kirjaa pitää kantaa mukana eikä voi helposti lukea joka paikassa: sitä on ”hankala” käyttää. Kielteisiä puolia mainittiin kuitenkin vähemmän kuin positiivisia. Vastauksista huomaa, että painettu kirja ”käyttöesineenä” on niin tuttu, että sitä on ehkä hankalakin miettiä uudesta näkökulmasta vain käyttökokemuksen eikä sisällön kautta. Tämä voidaan nähdä esimerkkinä sosiomateriaalisen artefaktin hahmottamisesta: painettu kirja on sosiaalisen osallistumisen kautta tuttu lukemisen väline ja siksi sitä on vaikea hahmottaa lukulaitteena.

Vastaajien mielestä digitaalinen kirja kumoaa painetun kirjan negatiivisimman puolen: ”[E-kirja] on kätevä ja aina mukana, ei paina tai vie tilaa repusta, nopea lukea missä vain.” Digitaalinen kirja on sananmukaisesti mobiili, mikä on selvästi nuorten mielestä myönteistä, yhteensä 21 vastausta osuu piirteeseen ”aina mukana”. Toinen kaikkia digitaalisia kirjamuotoja leikkaava mainittu ominaisuus on helppous (9 mainintaa):

Helppo lukea missä vaan ja sivut eivät menneet sekaisin. (e-kirja)

[Lukuaikasovellus] pysyy puhelimesi mukana ja on helppo käyttää.

Helppous ja käden ulottuvilla oleminen liittyvät osittain lukuvälineenä käytettyyn älypuhelimeen, joka on aina mukana: ”[e-kirja] aina mukana, koska kännykkä”, vastaa yksi. Toinen vastaa hyvänä puolena, että ”se on netissä”. Verkon sisällöt ja niiden kuluttamiseen käytettävä älypuhelin ovat nuoren arjessa läsnä eri tavalla kuin painettu kirja, joka tulee ottaa mukaan. Miten nuorten mainitsemiin ominaisuuksiin vaikuttaisi esimerkiksi e-lukulaitteella luettava e-kirja, jolloin fyysinen lukuväline ei olisikaan se jatkuvasti verkossa, yhteydessä ja mukana oleva oma puhelin?

Digitaalinen kirja ei kuitenkaan aina ole optimaalinen: siinä missä nuorten mielestä painettu kirja on silmille lempeä, e-kirjan lukemisesta useampi mai-

nitsee saavansa päänsärkyä tai väsyneet silmät. Myös lukemiseen keskittyminen on muutaman mielestä haastavaa. Keskittymisen heikkous saattaa johtua pinnallisesta lukutavasta ruudulta tai siitä, että älypuhelimella myös muu mediasisältö ja sosiaalisen median päivitykset herpaannuttavat huomion.

Äänikirjat nousevat aineistossa esiin ennen kaikkea myönteisesti. Mieleisintä nuorten näkökulmasta tuntuu olevan se, että kirjaa ei tarvitse lukea (11). Lukuaikapalvelunkin eniten mainittu hyvä puoli oli kirjan kuuntelumahdollisuus (15): ”Ei tarvitse itse lukea, kirjan lukeminen tylsempää. Pystyi nopeuttamaan lukemista.” Vastaukset tuntuvat loogisilta, sillä suurimmalla osasta näistä nuorista on keskivertoa heikompi lukumotivaatio, ja moni mainitsi juuri lukemisen tylsyyden syyksi lukemisen vähenemiseen. Yksi vastaaja toteaa: ”Voi vaikka maata silmät kiinni ja eläytyä kirjaan kun ei kerran tarvitse seurata rivejä.” Tässä kaikuu yksi syy sille, miksi lukeminen saattaa tuntua työläältä ja tylsältä: heikolla lukutaidolla, mekaanisesti rivejä seuraillen on vaikea uppoutua tarinaan (ks. Torppa et al. 2018).

Äänikirjat eroavat muista kirjamuodoista ennen kaikkea siinä, että käytettävä aisti onkin kuulo eikä näkö. Näin ne voivat tuoda kirjojen vastaanottamiseen erilaisia, myönteisiä, ulottuvuuksia:

Pystyy kuuntelemaan samalla tavalla kuin musiikkia.

Kun suljin silmät, näin sen kuin elokuvan.

Musiikkiin ja elokuvaan vertaaminen asettaakin äänikirjan positiivisella tavalla läheisemmin osaksi muita vapaa-ajan viihtymisen tapoja kuin kirjan lukeminen. Monia miellyttää myös se, että näköaisti vapautuu, eikä kirjaa tarvitse pidellä kädessä: ”Se on helppoa ottaa mukaan ja kuunnella vaikka kun pyöräilee.” Tämä on kenties yksi syy äänikirjojen kasvavalle suosiolle: kiireisessä arjessa äänikirjan voi yhdistää muuhun toimintaan, jolloin sen ääreen ei tarvitse pysähtyä (Lindh & Hiidenmaa tulossa; Ruohonen 2020). Toisaalta nuoret huomaavat, että äänikirjojen heikkous piilee juuri vaivattomuudessa: ”Välillä unohtaa, että kuuntelee kirjaa ja osa tekstistä menee toisesta korvasta sisään ja toisesta ulos.” Lindhin ja Hiidenmaan (tulossa) äänikirjoja koskevassa tutkimuksessa juuri keskittyminen jakaa mielipiteitä: osan mielestä keskittyminen voi olla jopa helpompaa, kun taas toiselle syvempi uppoutuminen on mahdollista vain painetulla kirjalla.

Äänikirjojen kuuntelu eroaa kirjan lukukokemuksesta niin kinesteettisesti, materiaalisesti kuin spatiaalisestikin. Äänikirjaa ei tarvitse pidellä käsissä ja sen kuuntelu sujuu liikkeessä, mikä tekee lukemisen tilanteesta erilaisen. Lukijan ääni tai tapa lukea, joka ei ole mieleinen, voi jopa estää äänikirjan kuuntelun, kun toisaalta miellyttävä lukija voi tuoda kirjakokemukseen uuden tulkinnallisen ulottuvuuden. Nämä kaikki aistitekijät voivat kukin vaikuttaa esimerkiksi tulkintaan ja keskittymiseen. (Ks. Lindh & Hiidenmaa tulossa.) Linkis (2021)

on tutkinut nimenomaan äänikirjoiksi tehtyä kirjallisuutta ja mobiililaitteilla kuuntelua, jossa lukemisen artefakti ja liikkuva tila sekä yhteydet sosiaaliseen mediaan voivat olla sisäänrakennettu osa myös kirjan sisältöjä ja tulkintaa.

Aineistossani eniten mainittu digitaalisten kirjojen heikkous ovat tekniset ongelmat. Kirjamuodoista suhteessa runsaimmin niitä keräsi kirjaston e-kirja (14): ”Oli vaikea lainata kirjaa, ei aina auennut, välillä meni sekasin kohdasta, oli vaikea löytää kirjaston sivuilta, ei suostunut aluksi avaamaan sitä kirjaa puhelimesta ja välillä hukkui.” Lukuaikapalvelussa digitaalinen kirja toimi sujuvammin: se saa suhteessa puolet vähemmän negatiivisia mainintoja tekniikasta kuin kirjaston e- ja äänikirja.⁵ Vaikka teknologian kehitys on nopeaa, vertailu kaupallisen sovelluksen sekä kirjaston e- ja äänikirjojen välillä osoittaa, että digitaalisessa kirjassa on esineen lisäksi kyse myös palvelusta, jossa on tietty formaatti ja käyttöliittymä (ks. myös Heikkilä 2017). Nämä tekijät asettavat kirjan lukemisen sujuvuudelle materiaalisia ehtoja.

Lopulta käyttökokemusten välillä huomataan kaupallisuuden vaikutus: kilpailevien lukuaikapalveluiden tarjonta on lisääntynyt ja sen myötä myös kilpailu, jossa sujuva ja kuluttajaystävällinen toimivuus on valttia. Maksullisuus mainitaan myös omassa aineistossani. Ruohonen (2020, 261) avaa artikkelissaan kaksi kehityspolkua suoratoistettavan kaupallisen kulttuurin mahdollisuuksissa. Positiivisessa kehityksessä yksilölle löytyy uusia mahdollisuuksia nauttia kulttuurista, kun verkko tuo sisältöjä suoraan käden ulottuville. Tällöin julkisen sektorin palveluilla, kuten kirjastolaitoksella, on merkittävä rooli: pysyvätkö ne mukana kulttuurisisältöjen digitaalistumisessa ja tarjonnassa suhteessa kaupallisiin toimijoihin? Negatiivisessa kehityksessä taloudelliset syyt asettavat ihmiset kaupallisen kulttuurin kuluttamisen suhteen eriarvoiseen asemaan ja saattavat jopa edistää syrjäytymistä. (Mt.) Aineistossani eriarvoisuus näkyy koulujen välillä: yksityinen koulu maksoi nuorille lukuaikapalvelun, kunnallisella koululla tähän ei ollut mahdollisuutta.

Materiaalinen muoto on motivaation mahdollisuus

Lukukokeilun lopuksi esitin kysymyksen, lukisivatko nuoret enemmän, jos heillä olisi käytössään helppo lukuaikapalvelu. 30 (26,55 %) osallistujaa vastaa myöntävästi, 41 (36,28 %) pitää sitä mahdollisena ja 42 (37,17 %) ei usko sen vaikuttavan lukemisen määrään. Jakaumasta voi tulkita, että puhelimesta olevan kirjasovelluksen mahdollisuuksiin suhtaudutaan keskimäärin positiivisesti tai varovaisen vastaanottavaisesti. Nuorten lukukokeilua aiemmista käyttökokemuksista päätellen e- ja äänikirjat eivät olleet vuonna 2019 vielä yleistyneet nuorten keskuudessa, ainakaan kunnallisissa kouluissa. Mielikuvat lukemisesta vaikuttavat liittyvän vielä painettuun kirjaan.

On kuitenkin selvää, että kirjan artefaktinen muoto tai käyttöliittymä, oli sen käyttö kuinka miellyttävää hyvänsä, ei yksinään saa lukemaan – tavalla tai

toisella kiinnostava sisältö on lukuhulun keskiössä (ks. esim. Launis & Mälikalli 2020). Tässä on nähtävissä tutkimusasetelman rajoitukset: on mahdotonta sanoa, miten Simukan teoksen sisältö ja vastaanoton materiaallinen muoto yhdessä muokkaavat lukukokemusta ja miten nuori tulkitsee lukemaansa. Siksi kokemukset eri kirjamuodoissa voivat johtua myös sisältöön liittyvistä tekijöistä. Kenties Simukan kerrontaan oli äänikirjana helpompi päästä sisälle kuin johonkin toiseen tekstiin ja siksi näyttää, että nimenomaan äänikirja on mieleinen. Jos kirjassa olisi ollut kuvitusta, e-kirja tai painettu kirja olisivat olleet ehkä mieleisempiä ja äänikirjassa taas olisi menetetty visuaalinen ulottuvuus tulkinnassa. Voidaan pohtia, millä tavalla toisenlainen teksti olisi vaikuttanut tutkimustuloksiin. Esimerkiksi kokeellinen kaunokirjallisuus ei tuota samalla tavalla immersion ja uppoutumisen kokemuksia kuin kielellisillä keinoilla jännitystä luova koukuttava trilleri (Kuijpers et al. 2014), joksi Simukan teos voidaan luokitella. Jos olisin valinnut luettavaksi esimerkiksi esteettisesti etäännyttävän monikerroksisen kaunokirjallisen teoksen, joka ei helpolla taivu äänikirjaksi ja jonka aihepiiri ei kosketa nuoria, olisivat lukuvälineeseen liittyvät kokemukset kenties erilaisia.

Huolimatta tutkimuksen rajoituksista aineistoni perusteella voidaan huomata, että digitaalinen kirja saattaa kumota joitakin kirjan lukemiseen liittyviä kielteisiä asenteita, muistoja ja mielikuvia ja siten ajan myötä muuttaa odotusarvoa lukemisesta (ks. myös esim. Kaakinen et al. 2018a; Kajander 2020). Ensinnäkin sovelluksella luettava kirja on mukana älypuhelimella, helposti saatavilla sekä samalla alustalla, josta muita viihtymisen elämyksiä haetaan ja ollaan yhteydessä muihin. Toiseksi lukemiseen liittyvään tylsyyden tai raskauden tunteeseen e- ja äänikirja voivat tarjota uudenlaisia ratkaisuja. E-kirjojen (älypuhelimella) lyhyet näytönkokoiset sivut voivat tuntua kevyemmiltä, ja laitteessa tekstin kokoa ja asetelua voi muuttaa. Jonkin verran aiempaa tutkimusnäyttöä onkin e-kirjojen hyödyistä heikompien lukijoiden tarpeisiin, esimerkiksi hypertextuaaliset ominaisuudet kuten tekstiä tukevat sanastot tai multimedia voivat tehdä lukemisen mieluisemmaksi ja siten edistää sitoutumista (ks. esim. Larson 2015). Erityisesti äänikirjat tuntuvat tuovan oman aineistoni nuorille kirjan vastaanottamiseen jotakin uutta.

Ylellistä on voida valita

”Nykyään on olemassa sosiaalinen media ja videot, eikä kukaan (paitsi harvat) jaksa lukea”, toteaa yksi nuorista. Suurin osa aineistoni nuorista on sitä mieltä, että mobiililaitteiden sisällöt kilpailevat lukemiseen käytetyn ajan kanssa ja usein voittavat. Erityisesti vapaa-ajan lukuharrastuksessa tärkeää on asenne lukemiseen ja sen arvostaminen omaehtoisena toimintana (Malloy et al. 2017). On otettava todesta se, mitä moni vastaa: kirjat ovat puhelimen, pelien ja audiovisuaalisen viihteen immerstiivisen imun rinnalla monesta tylsiä. Laitteiden

Sekä tieteellisessä että yhteiskunnallisessa keskustelussa törmää edelleen kahtiajakoön digitaalisen ja painetun tekstin välillä.

äärellä vietetty aika nähdään pääosin positiivisena, ei ongelmana. Taustalla ovat kulttuurisesti, materiaalisesti ja sosiaalisesti muotoutuneet käsitykset siitä, millaista kirjan lukeminen on. Ne syntyvät kokemuksista ja muistoista, jotka liittyvät paikkaan ja tilanteisiin ja ovat siten muuntuvia. (Kajander 2020, 183.) Silloin on koetettava vaikuttaa negatiivisiin mielikuviin ja kokemuksiin. Vaikka nuoret tunnistavat esimerkiksi ruutuajan negatiiviset piirteet, kuten silmien väsymisen ja keskittymisongelmat, he näyttävät pääosin olevan avoimia uusille kirjainnovaatioille (vrt. Kajander 2020). Vaikka digitaaliset kirjat tuskin ratkaisevat lukutaidon ja -innon ongelmaa, ne tuovat jotakin uutta mielikuviin lukemisesta ja saattavat siten vaikuttaa erityisesti kielteisiin asenteisiin. Valinnanmahdollisuus on tarjolla oleva ylellisyys myös paljon lukeville – eritoten niille, joille painetun kirjan lukeminen ei kannata mukanaan miellyttäviä muistoja.

Tässä tutkimuksessa on seikkoja, joihin tulee suhtautua kriittisesti. Osallistujia ei ollut mahdollista profiloida tarkasti toisiaan vastaaviin ryhmiin, ja osa jätti vastaamatta kysymyksiin. Oppilaat eivät myöskään saaneet valita luettavaa kirjaa tai kirjamuotoa, ja heidän motivaationsa vastata kyselyyn saattoi niin ikään olla heikko ja vaikuttaa vastauksiin. Lisäksi on mahdotonta tietää, lukivatko vastaajat teoksen kokonaan, ja jälkikäteen tehdyllä kyselyllä on heikkoutensa: voi olla hankala muistaa tarkalleen, millaisia ajatuksia lukuprosessi herätti. Myös kokemusten sanallistaminen voi olla haasteellista, minkä vuoksi vastaukset voivat kuvastaa jo ennalta muovautuneita asenteita. Tutkijalla on pääsy vain kirjoitettuihin, välitteisiin kokemuksiin. Lisäksi kysymys siitä, motivoisiko lukuaikapalvelu, on johdatteleva. Tutkimusasetelman suurin rajoitus on, että se ei anna tietoa nuorten tulkinnoista kirjan sisällöstä.

Jos palataan vielä Burnettin ja Merchantin (2018) käsitykseen siitä, että lukuhalu syntyy lukijoiden, tekstien ja esineiden vuorovaikutuksessa, voidaan todeta, että tutkimukseni antaa nimenomaan nuorten näkökulmasta lisää tietoa nuorista lukijoina sekä toisaalta kirjasta artefaktina sen eri fyysisissä muodoissaan. Tästä kolmiosta puuttuu kuitenkin vielä itse tekstin ominaisuudet ja tulkinnat. Jatkotutkimusta kaivataan siihen, millä tavalla kirjallisuuden

uudet lukutavat ja kirjan digitaalistuminen voisivat tukea myönteisiä asenteita ja motivaatiota sekä siihen, millaiset artefaktin ominaisuudet voisivat tehostaa immersiota. Tulisi myös selvittää, millaiset kertomuksen sisällön ja muodon ominaisuudet toimivat juuri nuorille lukijoille, kun halutaan tehostaa immersiota, eläytymistä ja emotionaalista sitoutumista, jotka ovat narratiivisen tekstin lukuhaluun kulmakiviä.

Sekä tieteellisessä että yhteiskunnallisessa keskustelussa törmää edelleen kahtiajakoon digitaalisen ja painetun tekstin välillä. Tutkimuskentällä kiistellään siitä, heikentävätkö digitaaliset lukualustat keskittymistä ja lukutaitoa; lehdistä voi lukea, kuinka älypuhelimet addiktoivat nuorisoa tai kuinka ruudun tuijottaminen lisää näkökyvyn haasteita ja silmäilevää lukemista (ks. Tiainen 2018; Mäntymaa 2019; Clinton 2019). Vastakkainasettelu harvoin rakentaa yhteisymmärrystä. Digitaalisuus voitaisiin ennemmin nähdä ilmiönä, joka perustavanlaatuisesti kuuluu ajan sosiokulttuuriseen kontekstiin ja väistämättä muoaa lukemisen käytänteitä (Gourlay et al. 2015). Kirjamuodot eivät ole vastakohtia vaan voivat toimia yhdessä, limittäin – vastata käyttäjien ajassa muuttuviin odotuksiin ja luoda uusia mielikuvia lukemisesta.

Viitteet

- 1** Kaikki kaunokirjallisuus ei toki ole kerronnallista, mutta tässä artikkelissa teen rajauksen narratiiviseen kaunokirjallisuuteen.
- 2** Toinen lukukokeilun yhteistyökouluista oli yksityinen ja toinen kunnallinen. Koulut valikoituivat käytännön syistä. Yksityisen koulun mukana olo on perusteltua, koska kunnallinen koulu ei voinut kustantaa oppilaille lukuaikapalvelua. Kokeilu toteutettiin opettajien kanssa kirjallisuuden opetuksen rinnalla, mutta sitä ei arvioitu. Siihen osallistui yhteensä yhdeksän luokkaa, ja kirjamuoto oli aina sama kokonaiselle luokalle. Kaikki opetukseen osallistuvat olivat mukana, mutta tutkimuskyselyihin vastaaminen oli vapaaehtoista ja vain huoltajan sekä kunnan tutkimusluvalla.
- 3** Painettu kirja, e-kirja ja äänikirja lainattiin kunnankirjastosta, ja e- ja äänikirja toimivat siten verkkokirjaston kautta. Lukuaikapalvelu ei oikeastaan ole neljäs kirjamuoto vaan kaupallisen yrityksen sovellus, jonka kautta e- tai äänikirja vastaanotetaan. Sovelluksen käyttö on kuitenkin erilaista kuin kirjaston e- tai äänikirja, ja siksi kiinnostava lisä vertailussa.
- 4** Digitaalinen kirja, erityisesti äänikirja, tukee toisaalta mahdollisesti yhä kaupallisempaa ja viihteellisempää sisältöä, kun kustantamoiden on pakko vastata kysyntään ja pysyä lukuaikapalveluiden kilpailussa mukana. Materia ja markkinat voivat vaikuttaa myös negatiivisesti eriytään tarjolla olevan kirjallisuuden sisältöön ja kaunokirjalliseen muotoon. (Arminen et al. 2020.)
- 5** Lukuaikapalvelua käyttäneet näyttivät tutkailleen tarjontaa Simukan teosta laajemmin ja huomanneet helposti selailtavan sisällön ja sen, että sovellus vinkkaa lisää mahdollisesti kiinnostavaa lukumateriaalia. Näitä ominaisuuksia eivät verkkokirjastoa käyttäneet raportoineet.

Kirjallisuus

- Afflerbach, Peter & Colin Harrison 2017. What Is Engagement, How Is It Different from Motivation, and How Can I Promote It? *Journal of Adolescent & Adult Literacy* 61(2), 217–220. DOI: 10.1002/jaal.679.
- Arminen, Elina, Anna Logren & Erkki Sevänen 2020. Johdanto. Teoksessa *Kirjallinen elämä markkinaperustaisessa mediayhteiskunnassa*. Toim. Elina Arminen, Anna Logren & Erkki Sevänen. Tampere: Vastapaino, 3–34.
- Baron, Naomi 2013. Redefining Reading: The Impact of Digital Communication Media. *PMLA* 128(1), 193–200. DOI: 10.1632/pmla.2013.128.1.193.
- Burnett, Cathy & Guy Merchant 2018. Affective encounters: Enchantment and the possibility of reading for pleasure. *Literacy* 52(2), 62–69. DOI: 10.1111/lit.12144.
- Busselle, Rick & Helena Bilandzic 2008. Fictionality and Perceived Realism in Experiencing Stories: A Model of Narrative Comprehension and Engagement. *Communication Theory* 18(2), 255–280. DOI: 10.1111/j.1468-2885.2008.00322.x.
- Cremin, Teresa & Gemma Moss 2018. Reading for pleasure: supporting reader engagement. *Literacy* 52(2), 59–61. DOI: 10.1111/lit.12156.
- Clark, Christina, Sarah Osborne & Rodie Garland 2008. *Young People's Self-Perceptions as Readers: An Investigation Including Family, Peer and School Influences*. National Literacy Trust.
- Clinton, Virginia 2019. Reading from paper compared to screens: A systematic review and meta analysis. *Journal of Research in Reading* 42(2), 288–325. DOI: 10.1111/1467-9817.12269.
- Delgado, Pablo, Cristina Vargas, Rakefet Ackerman & Ladislao Salmerón 2018. Don't throw away your printed books: A meta-analysis on the effects of reading media on reading comprehension. *Educational Research Review* 25, 23–38. DOI: 10.1016/j.edurev.2018.09.003.
- Gourlay, Lesley, Donna M. Lanclos & Martin Oliver 2015. Sociomaterial Texts, Spaces, and Devices: Questioning 'Digital Dualism' in Library and Study Practices. *Higher Education Quarterly* 69(3), 263–278. DOI: 10.1111/hequ.12075.
- Green, Melanie, Timothy Brock & Geoff Kaufman 2004. Understanding Media Enjoyment: The Role of Transportation Into Narrative Worlds. *Communication Theory* 14(4), 311–327. DOI: 10.1111/j.1468-2885.2004.tb00317.x.
- Heikkilä, Harri 2017. *Tämä ei ole kirja. Sähkökirjan valtavirtaistumisen haasteet*. Aalto-yliopiston julkaisusarja DOCTORAL DISSERTATIONS 28/2017. Helsinki: Aalto ARTS Books.
- Hiidenmaa, Pirjo, Sara Sintonen, Ilona Lindh & Roosa Suomalainen (toim.) tulossa. *Lukemisen äärellä: tutkimusnäkökulmia lukemisen merkityksiin, tapoihin ja opetukseen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Juopperi, Silja 2018. Lukemisen merkitys ja muutos lukukokemuskertomuksissa. *Kasvatus & Aika* 12(2), 62–76.
- Kaakinen, Johanna, Orsolya Papp-Zipernovszky, Egon Werlen, Nuria Castells, Per Bergamin, Thierry Baccino & Arthur M. Jacobs 2018. Emotional and motivational aspects of digital reading: Learning to read in a digital world. Teoksessa *Learning to Read in a Digital World*. Eds Mirit Barzillai, Jenny Thomson, Sascha Schroeder & Paul van den Broek. Amsterdam: John Benjamins, 141–164. DOI: 10.1075/swll.17.06kaa.
- Kajander, Anna 2020. *Kirja ja lukija digitalisoituvassa arjessa*. Helsinki: Helsingin yliopisto. DOI: 10.37449/ennenjanyt.90686.
- Kirjakauppaliitto 2021. *Suomi lukee -tutkimus 2021*. Kirjakauppaliitto ry ja Suomen Kustannusyhdistyksen. <https://kirjakauppaliitto.fi/wp-content/uploads/2021/05/Suomi-lukee-2021-medialle.pdf> (9.9.2022).
- Kuijpers, Moniek M., Frank Hakemulder, Ed S. Tan & Miruna Doicaru 2014. Exploring absorbing reading experiences: Developing and validating a self-report scale to measure story world absorption. *Scientific Study of Literature* 4(1), 89–122. DOI: 10.1075/ssol.4.1.05kui.

- La Rosa, Lotta-Sofia & Aku-Ville Lehtimäki 2021. Absorbing Narratives and Motivation to Read: A Mode-Effect Study on Young Readers. *Scientific Study of Literature* 11(1), 74–107. 10.1075/ssol.20009.ros.
- La Rosa, Lotta-Sofia tulossa. Yksin tai yhdessä – lukeminen on aina sosiaalista toimintaa. Teoksessa *Lukemisen äärellä: tutkimusnäkökulmia lukemisen merkityksiin, tapoihin ja opetukseen*. Toim. Pirjo Hiidenmaa, Sara Sintonen, Ilona Lindh & Roosa Suomalainen. Helsinki: Gaudeamus.
- Leino, Kaisa, Arto K. Ahonen, Ninja Hienonen, Jenna Hiltunen, Meri Lintuvuori, Suvi Lähteinen, Joni Lämsä, Kari Nissinen, Virva Nissinen, Eija Puhakka, Jonna Pulkkinen, Juhani Rautopuro, Marjo Siren, Mari-Paoliina Vainikainen & Jouni Vettenranta 2019. *PISA 2018 ensituloksia – Suomi parhaiden joukossa*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019: 40.
- Lindh, Ilona & Pirjo Hiidenmaa tulossa. Äänikirjojen kuuntelu osana lukemisen kulttuuria. Teoksessa *Lukemisen äärellä: tutkimusnäkökulmia lukemisen merkityksiin, tapoihin ja opetukseen*. Toim. Pirjo Hiidenmaa, Sara Sintonen, Ilona Lindh & Roosa Suomalainen. Helsinki: Gaudeamus.
- Lukukeskus 2020. 10 faktaa lukemisesta 2020. [https://lukukeskus.fi/10-faktaa-lukemisesta-2020/\(9.9.2022\)](https://lukukeskus.fi/10-faktaa-lukemisesta-2020/(9.9.2022)).
- Malloy, Jacquelynn, Allison Parsons, Barbara Marinak, Anthony Applegate, Mary DeKonty Applegate, D. Ray Reutzell, Seth Parsons, Parker Fawson, Leslie Roberts & Linda Gambrell 2017. Assessing (and Addressing!) Motivation to Read Fiction and Nonfiction. *Reading Teacher* 71(3), 309–325. DOI: 10.1002/trtr.1633.
- Mangen, Anne & Don Kuiken 2014. Lost in an iPad: Narrative engagement on paper and tablet. *Scientific Study of Literature* 4(2), 150–177. DOI: 10.1075/ssol.4.2.02man.
- Merchant, Guy 2019. Schooling the Smartphone. *Learning, Culture and Social Interaction* 21, 194–195. DOI: 10.1016/j.lcsi.2019.03.010.
- Merga, Margaret K. 2014. Peer Group and Friend Influences on the Social Acceptability of Adolescent Book Reading. *Journal of Adolescent & Adult Literacy* 57(6), 472–482. DOI: 10.1002/jaal.273.
- Moje, Elizabeth, Melanie Overby, Nicole Tysvaer & Karen Morris 2008. The Complex World of Adolescent Literacy: Myths, Motivations, and Mysteries. *Harvard educational review* 78(1), 107–154. DOI: 10.17763/haer.78.1.54468j6204x24157.
- Mäntymaa, Eero 2019. Tuhoaako älypuhelin keskittymiskyvyn, mielenrauhan ja lapsen aivot? *Yle uutiset* 8.7.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-10862591> (9.9.2022).
- Nell, Victor 1988. *Lost in a book: The psychology of reading for pleasure*. New York: Yale University Press. DOI: 10.2307/j.ctt1ww3vk3.
- OECD 2019. *PISA 2018 Results (Volume II): Where All Students Can Succeed*. Paris: PISA, OECD Publishing.
- OPS 2014. *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. Helsinki: Opetushallitus.
- Ruohonen, Voitto 2020. Kirjallisuuden vastaanotto verkottuneessa maailmassa. Teoksessa *Kirjallinen elämä markkinaperustaisessa mediayhteiskunnassa*. Toim. Elina Arminen, Anna Logren & Erkki Sevänen. Tampere: Vastapaino, 259–286.
- Rutherford, Leonie, Lisa Waller, Margaret K. Merga, Michelle McRae, Elizabeth Bullen & Katya Johanson 2017. Contours of Teenagers' Reading in the Digital Era: Scoping the Research. *New Review of Children's Literature and Librarianship* 23(1), 27–46. DOI: 10.1080/13614541.2017.1280351.
- Schlochtermeyer, Lorna, Corinna Pehrs, H. Kappelhoff, Lars Kuchinke & Arthur Jacobs 2015. Emotion processing in different media types: Realism, complexity, and immersion. *Journal of Systems and Integrative Neuroscience* 1(2), 41–47. DOI: 10.15761/JSIN.1000109.
- Thissen, Birte, Winfried Menninghaus & Wolff Schlotz 2018. Measuring Optimal Reading Experiences: The Reading Flow Short Scale. (Report). *Frontiers in Psychology* 9, 1–12. DOI: 10.3389/fpsyg.2018.02542.

- Tiainen, Antti 2018. Yhä useampi lukee silmällen, poukkoillen ja omassa kuplassa, sanoo asiantuntija. *Helsingin Sanomat* 4.12.2018. <https://www.hs.fi/teknologia/art-2000005920056.html> (9.9.2022)
- Torppa, Minna, Kenneth Eklund, Sari Sulkunen, Pekka Niemi & Timo Ahonen, 2017. Why do boys and girls perform differently on PISA Reading in Finland? The effects of reading fluency, achievement behaviour, leisure reading and homework activity. *Journal of Research in Reading* 41(1), 122–139. DOI: 10.1111/1467-9817.12103.